

HONNETH, Axel 2017, *La idea del socialisme. Assaig d'una actualització*, València: Institució Alfons el Magnànim-Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació. ISBN 978-84-7822-708-2, 184 pàgines.

El socialisme democràtic pateix hui una crisi d'identitat i de discurs polític que, com sabem, va més enllà de circumstàncies nacionals o imperícies personals. Els nombrosos fracassos electorals que els diferents partits socialdemòcrates han anat recollint en els darrers anys han posat de manifest que la socialdemocràcia clàssica europea no ha estat preparada per gestionar ideològicament la crisi econòmica, política i social que agita Europa. Molts dels antany poderosos partits socialistes s'han vist afectats per una profunda pèrdua de l'hegemonia política i cultural que van obtenir i van mantindre durant llargs períodes del segle xx. Açò darrer no hauria de sorprendre'ns si tenim en compte la seua gradual adaptació a l'ideari neoliberal i la conseqüent renúncia política a la lluita contra la desigualtat, les injustícies de classe i els privilegis que obstrueixen les democràcies occidentals en el moment actual de desfronterització dels Estats-nació.

En la mesura que la socialdemocràcia sembla haver renunciat a la crítica del present, tornar a pensar el socialisme és hui una tasca inajornable. En aquest context de crisi i urgència s'emmarca la proposta de renovació del socialisme presentada per Axel Honneth en el seu llibre *La idea del socialisme. Assaig d'una actualització*, publicat en versió valenciana per la Institució Alfons el Magnànim-Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació. A pesar que l'actual director del cèlebre Institut de Recerca Social de Frankfurt adverteix, al començament de la seua obra, que "no s'ha de tractar de la qüestió estratègica de com el socialisme podria avui dia disposar d'influència en els esdeveniments polítics quotidians" (26), allò cert és que el seu llibre esdevé un intent de resuscitar els valors col·lectius en el compromís polític socialista per mitjà d'una reformulació del que fóra el seu objectiu original perquè, d'aquesta manera, pugua convertir-se novament en font d'orientacions polítiques.

És possible renovar el socialisme en el segle XXI? Quines són les raons que han conduït a les idees socialistes a perdre el seu antic potencial? Quins canvis conceptuals han d'efectuar-se, llavors, en tals idees perquè puguen recobrar la influència perduda? Aquestes són algunes de les qüestions a què intenta donar

resposta, en aquesta ocasió, l'autor d'obres tan elogiades com *La lluita pel reconeixement* o *El dret a la llibertat*.

Per a això, el llibre arranca amb una reconstrucció històrica de la idea constitutiva del socialisme atenent, principalment, al marc teòric i social on aquesta s'ha incrustat en el segle XIX, així com a les dificultats i obstacles d'aquest marc. En el primer capítol, "La idea original: superació de la Revolució en la llibertat social", Axel Honneth ofereix una cuidada revisió dels textos clau del socialisme primerenc, la qual comprèn des de l'Anglaterra d'Owen, fins a l'Alemanya de Marx, passant per la França de Proudhon. Després de dedicar unes línies, de forma individualitzada, a aquests i altres destacats pensadors, el distingit representant de la tercera generació de l'Escola de Frankfurt —a la qual van pertànyer grans figures com Horkheimer, Adorno, Marcuse o Habermas—, es pregunta si, en tots aquests paradigmes, hi ha alguna idea unificadora dels mateixos. La resposta és afirmativa. Tots ells, segons el sociòleg alemany, van lluitar per un determinat concepte de llibertat diferent de la restringida noció de llibertat individual provinent de la Revolució francesa: la de llibertat social.

Els socialistes primerencs, afirma Honneth, van acceptar eixa noció moderna de llibertat concretada per la revolució segons la qual "llibertat" significa poder realitzar lliurement accions que no estiguen subjectes a cap altra coacció que no siga la que es deriva del mateix dret a la llibertat que tenen els altres membres de la societat. Ara bé, en la mesura que per a aquests "la coacció ja està present allà on les intencions racionals d'una persona, que anhelen una realització, es topen amb una oposició social en les intencions contràries d'una altra persona" (53), des del seu punt de vista la llibertat només es duria a terme en la realització individual d'una finalitat racional del conjunt social si aquesta es realitza mitjançant el seu quefer complementari. És a dir, per als socialistes, allò que s'entén per llibertat no pot ser aconseguida per una única persona, sinó només a partir de la interacció dels subjectes individuals, implicats en la lluita pels drets dels altres.

Davall aquesta idea de llibertat subjau, per tant, una noció de comunitat intersubjectiva i solidària. La comunitat és la condició necessària per a la llibertat social, en tant que aquesta "vol dir participar en les pràctiques socials d'una comunitat en la qual els membres participen tant mútuament que s'ajuden uns a altres recíprocament en la realització de les seues necessitats fonamentades" (55). En aquest sentit, el socialisme es proposa, des del principi, no sols la tasca de reformar el sistema de distribució perquè siga més just, sinó també la de crear una nova forma de vida comunitària. Una de les tesis fortes d'aquesta obra és que la igualtat no és el principal objecte a aconseguir. Aquesta, ve a dir-nos Honneth, és bona i necessària, però només és una condició prèvia per

al vertader objectiu, la llibertat social. En açò consisteix la idea constitutiva del socialisme, en la determinació normativa de desenvolupar una voluntat socialment practicada.

Ara bé, per a tal propòsit el moviment socialista va incórrer en una sèrie d'errors que Honneth considera defectes congènits del marc teòric del socialisme de l'era industrial, els quals analitza en el segon capítol de l'obra "L'antiquada closca intel·lectual. Relació amb l'esperit i la cultura de l'industrialisme". El primer d'ells és el que s'ha denominat "economicisme", és a dir, la idea que la societat futura serà determinada per l'esfera econòmica. Basant-se en açò la llibertat s'havia lligat únicament a la perspectiva d'una transformació comunitària de l'esfera econòmica per mitjà de la reforma o superació revolucionària del capitalisme. Segons Honneth, aquesta és la raó per la qual els primers socialistes van menyscar, erròniament, l'esfera democràtica i la importància del dret civil. "Perquè els socialistes col·locaren tota llibertat ... d'una manera unilateral només en l'àmbit econòmic d'acció, de sobte i sense adonar-se'n, han perdut l'oportunitat de pensar el nou règim d'una negociació democràtica dels objectius comuns també en categories de llibertat" (67).

Un segon error, a propòsit del qual és destacada la figura de Karl Marx, seria haver instituit la classe obrera com un subjecte col·lectiu potencialment revolucionari i la força anticapitalista per excel·lència. Aquesta "ficcio sociològica" (79), que el capitalisme sempre tindrà un enemic intern en una classe obrera constantment disposada a lluitar per la realització dels veritables ideals, ha sigut per a Honneth un problema essencial des del principi. No sols per la seua falta de fonament empíric, sinó també per les seues conseqüències teòriques, a saber, la substancialització del proletariat, el component metafísic més fort de la tradició socialista. No obstant això, açò no és més que un postulat complementari al tercer dels errors: el del supòsit filosòfic del determinisme històric.

El determinisme històric al qual s'adscriu el socialisme primerenc presuposa hegelianament l'existència d'un progrés teleològic en la història de la humanitat en què, d'acord amb lleis necessàries, el socialisme s'institueix com el següent i imminent estadi del procés. Açò, segons Honneth, ha permès als actors individuals no ser conscients de determinades situacions i no implicar-se en el que està per vindre. Perquè, des d'aquesta expectativa sobrecarregada d'un triomf necessari del socialisme, "l'acció dels actors involucrats es considera com una mera expressió de la necessitat històrica que a les seues esquenes, i, per tant, sense la consciència dels actors, serà duta a terme inevitablement" (87).

Els tres supòsits esmentats, que són limitacions i inconsistències conceptuals vinculades intrínsecament amb l'esperit i la societat de la revolució industrial, "formen els pilars en els quals se sosté l'horitzó intel·lectual de la

teoria social, al si del qual els socialistes han arribat a desenvolupar la seua idea comuna de la llibertat social” (66). La tasca actual del socialisme ha de ser canviar i renovar aquest marc social i teòric en què es va emmarcar el socialisme del segle XIX per a, d'aquesta manera, ressuscitar el seu objectiu originari, és a dir, per aconseguir que la força de la producció normativa de la idea de llibertat social pugua desenvolupar el seu potencial. Però, com es pot substituir aquest marc teòric per un altre? Açò és el que tracta de desenrotllar en els capítols tercer i quart, titulats respectivament “Vies de renovació: El socialisme com experimentalisme històric” i “Vies de renovació (2): la idea d'una forma de vida democràtica”.

En el primer, l'actual professor de la Universitat de Columbia de Nova York s'ocupa primordialment d'exposar la qüestió de com hauria de constituir-se la comprensió de la història del socialisme perquè poguera continuar despertant confiança en la viabilitat del projecte socialista. La idea que el guia és que el socialisme és l'expressió d'un projecte en marxa, quelcom que es mou dins de la història, però no en termes de necessitat. Com a alternativa al determinisme històric i basant-se en constants referències al pensament de John Dewey, Honneth llança la proposta de l'experimentalisme històric, una espècie de socialisme pragmàtic i explorador l'objectiu primordial del qual consisteix a pensar, en un nivell més alt d'abstracció, altres maneres de reforma democràtica que no destruïsquen les institucions que han demostrat la seua validesa per a garantir la llibertat social. Per a això, considera necessari que romanga com a central “la idea que dins de l'esfera econòmica allò social ha de ser tan fort com siga possible en el sentit que ací totes les persones participants ... poden satisfer les seues necessitats sense barreres d'influències o de coacció” (119).

Aquest apartat, que examina aquesta idea per mitjà d'un conjunt d'interessants observacions en relació amb la socialització de l'esfera econòmica, acaba insistint en el fet que no s'ha d'estar massa preocupat pel final del procés, la societat sense classes. Els socialistes no tenen per què saber per endavant com de lluny s'ha d'arribar, i “precisament per això no es pot excloure categòricament des del principi que el sistema econòmic que anticipa el socialisme amb el concepte de llibertat social acabe al final en condicions que només poden tenir sentit si són enteses com a socialisme de mercat” (131).

L'últim pas donat en la proposta del més reconegut deixeble de Habermas consisteix a plantejar com hauria de canviar la comprensió de la societat del projecte socialista si es tinguera en compte la diferenciació funcional de les societats modernes com un fet normatiu. La idea de la diferenciació entre les esferes socials —“a la que van renunciar els pares fundadors del socialisme perquè estaven convençuts del fet que en el futur la integració de tots els sectors de la societat es determinaria únicament per les exigències de la produc-

ció industrial” (138)— possibilita, segons Honneth, un camí per a guanyar altres perspectives de futur coherents amb la visió original de la llibertat social i capaç d’il·luminar les relacions familiars i personals. L’error fonamental del socialisme ha sigut no diferenciar entre l’observació empírica segons la qual l’economia estava normativitzant la política en el context del naixement del capitalisme, amb la idea que també en el futur l’economia ho determinarà tot. El socialisme de hui hauria de substituir l’economicisme del passat i treballar per la idea que pensar la societat en termes d’una diferenciació fonamental entre les esferes socials és positiu per a la moralitat de la nostra societat.

Totes eixes qüestions són desenvolupades per Honneth al llarg d’aquest nou llibre, que ha sigut traduït al valencià per Sílvia Vila i Francesc J. Hernández, prologat per Benno Herzog i editat pel Magnànim dins la col·lecció *Novatores*, que dirigeix el professor Anacleto Ferrer. El seu propòsit, com s’ha tractat de mostrar, no és un altre que explicar com el moviment socialista va reaccionar a l’aprimament que la noció de llibertat patia en el capitalisme naixent, no sols per a canviar les relacions econòmiques, sinó sobretot per a poder establir una convivència fraterna. Per a Honneth, ressuscitar i desenrotllar la idea de llibertat social, que es pensa més potentment en la direcció d’una realització intersubjectiva, és necessari per a articular una alternativa consistent enfront del capitalisme salvatge actual, que ha escapat al poder de control social i segueix les seues pròpies lleis de l’oferta i la demanda.

ANA MELÉNDEZ
Universitat de València

Treball realitzat gràcies a una beca d’investigació predoctoral de Formació al Personal Universitari (FPU 2014), en el marc del grup d’investigació “Historia conceptual i modernitat”, pertanyent al Departament de Filosofia de la Universitat de València.

